

Hans Rosling, Afghanistan, SAK och ensamkommande afghanska ungdomar

Bengt Kristiansson

Bengt Kristiansson, barnläkare, docent, generalsekreterare Svenska Afghanistankommittén
2002-2009, senare styrelseledamot i SAK. E-post: bengt.kristiansson@yahoo.com

Hans Rosling hyste ett stort, långvarigt och genuint intresse för Afghanistan och Svenska Afghanistankommittén (SAK). Under sina sista år tilltog detta intresse ytterligare, sporrat av ett ökande antal ensamkommande afghanska ungdomar som 2015 nådde en topp med 23000. Med energi och stor nyfikenhet ville Rosling söka orsakerna till denna flyktingström. Han sökte svar på frågor om hur den har uppkommit: vilka beslut fattades och av vem? vika var drivkrafterna till flykten? hur organiserades den? hur valdes transportvägar och hur skedde upphandlingen? Rosling eftersökte ingående kostnadsjämförelser mellan mottagar- respektive avsändarsidorna. Var och hur kunde optimering av summan av omkostnaderna komma till mest nytta? SAKs kostnader för skolgång per elev och år i Afghanistan var Hans Roslings egentliga utgångspunkt i jämförelserna. Han föreslog SAK att gå in i forskningsverksamhet om både flyktens mekanismer och orsaker och om hur finansiella medel optimalt kunde nyttjas, d.v.s. hur och var kunde insatserna komma till störst nytta för afghanska ungdomar, i Sverige respektive Afghanistan. Många av Roslings frågor är fortfarande obesvarade.

Hans Rosling harbored over a long time a profound and genuine interest in Afghanistan and the Swedish Committee for Afghanistan (SCA). During his last years this interest was further augmented by the arrival of an increasing number of unaccompanied Afghan youngsters, reaching a peak in the year 2015 with 23 000. Rosling was searching with energy and immense curiosity for the causes of this massive migration of refugees. He was looking for explanations and answers to its evolution: which decisions were taken and by whom? which were the driving forces? how was the migration organized? how was the taken route selected and decided and how was it procured and purchased? Rosling was exploring comparisons between expenses on both the receiving and sending sides. How and where could the expenses be spent optimally, to the best possible use? The point of departure was the cost incurred per student and year in schools run by SCA in Afghanistan and he compared this to expenses incurred per youth upon and after arrival in Sweden. Rosling advised SCA to go into systematic research on the causes of asylum-seeking and how to optimize the use of costs incurred, in Sweden and in Afghanistan. How and where could the best use be obtained? This is still work in progress.

"Hej Bengt. Hans bär. Kan du på rak arm ange kommitténs kostnad för ett läs-år för en högstadiellev i Afghanistan?"

"Nja, kommittén har inte särskilt stora insatser på just högstadiet...vårt fokus är på de lägre skolnivåerna, låg- och mellan-stadiet", svarade jag i telefonen.

"Har ni inga insatser för de högre stadierna alls? Och finns det för övrigt skäl att tro att kostnaderna skiljer sig åt mellan de olika stadierna? Och förresten hur ser du på den enorma ström av ensamkommande ungdomar från Afghanistan? Vad tror du? Hur är den organiserad? Hur går det hela till? Och vilka är de egentliga drivkrafterna?"

"Typiskt Hans", tänkte jag. Raka puckar. Och inte särskilt lång betänketid. Men de är riktigt viktiga frågor. Fast inte lätt att leverera svar, särskilt som jag kände Hans sedan flera år och visste att det inte dög med några allmänna betraktelser, än mindre gissningar och spekulationer.

Jag svarade oftast på Hans många förfrågningar efter lite efterforskning och betänketid och skickade över artiklar och en del preliminära forskningsrapporter om just de ensamkommande afghanska ungdomarna. Om hur livet och landet de ville lämna bakom sig tedde sig, hur beslut kom att fattas, hur resrouter upphandlades och avtal med "smugglare" upphandlades och om hur de skaffade sig "information" – en egenartad blandning av myt och lögn på ena sidan och en mer realistisk återgivning av livet som flykting i Sverige (eller Europa) på den andra. Och inte minst om de sociala

mediernas roll i denna alltför ofta förskönande framställning.

"Men frågan om varför just afghanska ungdomar med bakgrund från Iran kommer i sådan utsträckning måste ha en alldeles särskild förklaring", menade Hans. "Och de artiklar du skickar över svarar egentligen inte på precis den frågan."

"Det var bra artiklar men om Hazaras som rekryteras till Syrien har jag läst. Jag har dock inte läst något om hur rekryteringen till freden i Sverige går till, vad det kostar, hur det betalas och hur resorna går till. Finns någon deskriptiv och analytisk artikel om detta?"

"Det kan ju inte vara en slump? Och vet kommittén inget om det? Borde kommittén inte ta fram kunskap, initiera studier? Eller vet du någon annan som kan göra det? Pågår någon form av forskning, någonstans?"

Jag hade just återkommit från några vändor i Irak och med egna ögon sett att det i den del av Irak där jag jobbade (nära Kerbala och Najaf) fanns gott om afghanska unga män som beskrevs som rekryter till shiamiliserna som skulle bekämpa IS. Och från Afghanistan kände jag väl till tvångsrepatrieringen av afghaner från Iran (liksom från Pakistan) efter decennier som flyktingar i landet. Under 2016 reste jag en del i Iran och fick flera berättelser till livs om afghanernas situation i olika delar av det landet. Jag delade med mig av mina erfarenheter och om hur jag såg på de problem och frågeställningar, som Hans formule-

Vinter i en liten by i provinsen Samangan i norra Afghanistan.

Foto: Börje Almqvist

rade allt ivrigare och vetgirigare. Det fanns något hetsigt och brådsnkande i hans förfrågningar.

”Barn eller ungdomar? Klart man inte ska delta i tjaftet om barn eller inte – skillnaden mellan 16 och 18-19 år – det är fråga om ungdomar, och de ska kallas så.” Hans pressade på med betydligt tyngre frågor.

”Varför väljer de just Sverige som destination? Hur går det till för dem att fatta beslut? Hur kommer Sverige upp på deras horisont? Turkiet förser dem med fjuttiga båtar att klara resan eller gå under i på väg mot Europa men...det räcker ju inte som förklaring av det hela. Organiserar det på något sätt? 24 000 kan ju inte röra sig i samma riktning helt av slumpmässiga skäl.”

Sant. Allt jag hade samlat på mig av

reportage och artiklar i ämnet skickade jag vidare till Hans. Men han var inte nöjd. Antingen redovisades för oprecisa forskningsfrågor eller så var materialet för selekterat eller begränsat, eller helt enkelt för låg forskningsstandard – och inte gav de svar på den eftersökta frågan ”varför just Sverige”?

Och Hans hade rätt. Dokumentationen var många gånger svag, anekdotisk och spretig.

Men ett svar var tämligen konsistent: de ensamkommande ungdomarna svarade allra oftast att de valde Sverige för att där skulle finnas ovanligt bra utbildnings- och studiemöjligheter.

Hans gav inte heller upp sin förhoppning på SAK: att initiera strukturerad datainsamling för att få svar på de här känsliga och svåra frågorna. Och helst också att göra någonting

Nomader, som kallas kochis. Eftersom de flyttar runt har många kuchi barnen tidigare inte kunnat fullfölja sin skolutbildning. Numera driver Svenska Afghanistankommittén (SAK) speciella skolor för dem.

Foto: Börje Almqvist

stort för att göra deras liv i Afghanistan drägligare så att skälen att fly skulle minska.

”Vet du vad det kostar att ta emot en ensamkommande flykting? Alltså vilken summa pengar som betalas i Sverige för var och en?”, undrade Hans.

”Och vad skulle inte kommittén kunna göra för dessa summor? Vore det inte en klokare användning av dessa pengar?”

”Och det handlar ju om att tillhandahålla information om möjligheter och alternativ till beslutsfattare, så de kan fatta RÄTT beslut”, fortsatte Hans.

”Jo, men SAK disponerar ju inte dessa medel...” försökte jag invända. *”Men visst är vi beredda att expandera verk-*

sambeten. Däremot är det ju svårt att nå den målgrupp du talar om – de ensamkommande ungdomarna med bakgrund i Iran. De är ju ofta utanför SAKs verksamhetsområde.”

630 kronor är den genomsnittliga kostnaden per elev och år på SAK-stödda skolor.

”Varje ensamkommande ungdom som tagit sig till Sverige drar runt ett par tusen kronor – per dygn! Förstår du vad det skulle kunna betyda i form av insatser för ungdomarna på plats? Och därigenom bidra till att minska flyktingströmmen. Är kommittén beredd att slåss för att öka sina insatser?”

Det var klart att Hans med intensitet tryckte på den orimliga skillnaden i

Över 60% av eleverna i Svenska Afghanistankommitténs (SAKs) skolor är flickor.

Foto: Börje Almqvist

förväntat utfall mellan insatser och utlägg för flyktingskapet i Sverige och vad samma resurstillskott kunde få för betydelse på plats i Afghanistan. ”Nog gör pengarna mer nytta där!”

Men ville Hans att anslagen till flyktningmottagande skulle minska? Ville han ge stöd till den nya invandringspolitiken med gränskontroller, begränsning av uppehållstillstånd, och de allt hårdare kraven på anhöriginvandringen?

Jag ställde några frågor, lite ängsligt.

”Jag har stor respekt för politiker och deras beslut. Jag tillhandahåller bara material för dem att fundera över. Data. Sammanställningar. Information. Beslutsunderlag.”

Jaha. Svårt att riktigt veta hur Hans tänkte och var han drog gränserna,

om han alls gjorde det. Just gränslösheten var ju ett karaktärstecken för hans intellekt.

Att han tyckte att det svenska mottagandet både var kostsamt och onödigt påkostat tyckte jag mig höra. Men framför allt engagerade han sig i de komplexa frågorna om varför en så stor mängd unga afghaner väljer att fly från Afghanistan till Sverige.

”Frustrerade unga män ska man passa sig noga för” sa Hans på SAKs seminarium 2015. Pengar finns i världen. Mer än någonsin. Hur man svarar på flyktingströmmarna får inte i första hand syfta till den subjektiva tillfredsställelsen ”nu känner jag mig god” utan uttrycka den klokaste, värdigaste och effektivaste användningen av de medel som finns. Hans förordade tydligt en kolossal satsning på kvotflyktingar, med ordnade visumansökningar,

Hans Rosling med sångerskan Loreen som tillsammans med SAK är engagerad i att bygga skolor för flickor i Afghanistan.
Foto: Björn Lindb, SAK

planering av resorna till Sverige (och Europa). Flyktingarna skulle behöva betala betydligt mindre för flygresor från Turkiet till Sverige än vad de då betalade för ”människosmugglarna.” Just den här termen tyckte Hans ovanligt illa om. Dessa ”människosmugglare” var ju på ett sätt egentligen själva förutsättningen att bistå de flyende. Andra vägar hade ju stängts. Det förklarade Hans till och med i SVT's Aktuellt. Och nu var det så kostsamt att fly så det var ju egentligen uteslutet att fly för andra än de bättre bemedlade.

Det är ju helt rätt att Svenska Afghanistankommittén (SAK) arbetar för att göra livet drägligare för människor i Afghanistan och bidra till att skapa förhållanden där som gör att människor inte behöver eller vill fly därifrån. Hälsa, utbildning och skola,

insatser för mänskliga rättigheter och insatser för människor med funktionsnedsättning dominerar insatserna, som görs utifrån ett rättighetsperspektiv. Och när Hans medverkade i SAKs seminarium senhösten 2015 uttryckte han starkt stöd och engagemang för både afghanernas situation och SAKs arbete i landet. Med värme och intensitet skildrade han Afghanistan med hjälp av Gapmindergrafik och relaterade många av de stora och olösta problemen där till konfliktsituationen och det långvariga kriget. Hans bidrag på seminariet resulterade i att han fick priset som årets afghanistanvän 2016. Och i protokollet från det efterföljande årsmötet kan man läsa:

”Under 2015 har Hans Rosling gång på gång lyft fram det afghanska folkets situation genom att använda sig av den

mediala plattform som han har tillgång till. Med sin stora kunnsighet i internationella frågor och sitt djupa medmänskliga engagemang har han gett afghaner en röst in i det svenska samhället och pratat om vikten av att hjälpa både i Afghanistan och i Sverige. Han har även berömt SAK:s tålmodiga och långsiktiga arbete vid flera tillfällen. Han har till och med lovat att kedja fast sig vid finansdepartementets dörr om SAK inte får sina utlovade pengar.

Hans Rosling har gjort mycket som har skapat medvetenhet kring de frågor SAK jobbar med och legitimitet för de verksamheter vi bedriver och de metoder vi använder.

I sin frånvaro tackade Hans via mail [och uttryckte] den respekt han har för SAK som han bedömer som precis rätt typ av organisation för att bidra till stabilitet, fred och utveckling i de fattigaste länderna, som idag är fattigast på grund av väpnade konflikter. Han anser att SAK förenar pragmatism med orubbligt långsiktiga mål, samt framför allt sätter målet för verksamheten i Afghanistan framför målet att gynna organisationens rykte och berömmelse. 'SAK stämmer väl med hur IDPS, Internationella Dialogen för fred och statsbyggande, verkar i sköra stater. SAK arbetar optimalt för ett av vår tids största globala problem. Man blygs av att få ett pris av er.'

Hans brukade framhålla sin syn på SAK och betona förtjänsterna (fokus på ett land, hög expertkunskap, avsaknad av glamour och insamlingsmaskineri) men uttryckte också, inte utan glimten i ögat, att kommittén

hade en avsevärd "töntfaktor" som han kallade det. Och poängterade att uthållighet, ihärdighet, långsiktighet och ett tydligt fokus "ger SAK ett drag av tråkgighet". Men att det är priset för att inte bli opportunistisk, klargjorde han också.